

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ПІД ВПЛИВОМ ІНВАЗІЇ *ROBINIA PSEUDOACASIA* НА ПРИКЛАДІ ЗАКАЗНИКА «ЧЕРЕВКІВСЬКИЙ»

Хом'як І.В.

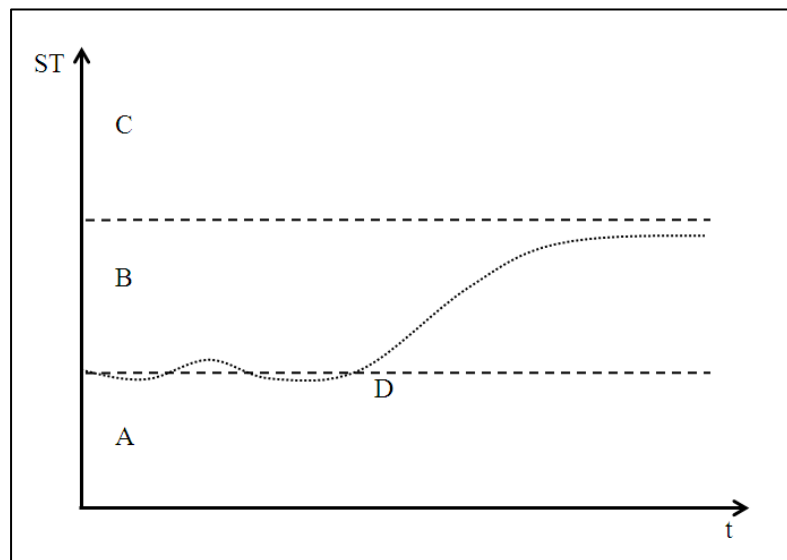
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Запровадження заповідного режиму несе в собі ряд ризиків для раритетних елементів видового та оселищного біорізноманіття, про які не популярно говорити. Мова йде про резерватогенні сукцесії та трансформацію природних екосистем інвазією видів вселенців. Яскравим прикладом таких змін є ботанічний заказник місцевого значення «Черевківський».

У 2004 році тут була описана ділянка площею менше 1 га зайнята лісовою рослинністю асоціації *Cheledonio-Robinietum*. Утворене нею урочище «Потеребчуков ров» оселище відповідно до теорії динаміки екосистем було нітрофільним катастрофічним клімаксом. Воно утворилося в результаті насадження *Robinia pseudoacacia* L. з метою захисту від водної ерозії. Коли в у 2009 році було виявлено оселище червонокнижного виду *Cypripedium calceolus* L., вже фіксувалося активне поширення робінії звичайної. За результатами спостережень у 2014 році було зроблено висновки про два можливих варіанти розширення зони катастрофічного клімаксу. Перший сценарій передбачав збільшення його площі концентричними колами навколо первинного насадження. Це мало відбуватися на усіх елементах рельєфу урочища – плакори, борти, схили та дно балок. Другий сценарій передбачав міграцію насінневої діаспори та вироблених симбіотичними бактеріями нітратів вздовж дна балки. На межі дна і схилу, де сила потоків дощових вод знижується відбувається їхня акумуляція. Саме тут відбувається найбільш швидка та повна трансформація асоціації похідних лісів *Salicetum capreae*. Спочатку виникає варіант асоціації *Salicetum capreae* var. *Robinia pseudoacacia*, а потім асоціація *Cheledonio-Robinietum*. Другий сценарій розвитку домінував у цьому оселищі, що підтверджено спостереженнями 2019 року. За першим сценарієм робінієвий ліс збільшив свою площу за 20 років лише у двічі. За другим сценарієм він просунувся на більш як 300 метрів.

Процеси трансформації екосистем інвазійними видами посилюється в умовах резерватогенних сукцесій (рис. 1). Спочатку показники зростають за рахунок високої конкурентоздатності та темпів росту інвазійного виду. Однак, досягнувши потенційно максимальних показників динаміки його екосистема переходить в стан катастрофічного клімаксу. У більшості випадків це не відповідає екологічному спектру раритетних видів. Особливо, коли клімакс виникає в умовах не основної а нітрофільної моделі динаміки.

У нашому випадку під загрозою опинилися кілька видів, які охороняються в заказнику «Черевківський». Серед них *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *Cypripedium calceolus*, *Polystichum aculeatum* (L.) Roth. та *Botrychium lunaria* (L.) Sw.

Умовні позначення: ST – показник природної динаміки, t – час, A – ділянка ранніх стадій сукцесії, B – ділянка середніх стадій сукцесії, C – ділянка пізніх стадій сукцесії, D – точка моменту запровадження заповідного режиму.

Рис. 1. Модель прогнозу показника динаміки екосистеми в умовах домінування інвазійного виду трансформера, який трансформує її в стан катастрофічного клімаксу.

В урочищі «Потеребчуков ров» було знайдено одну із найчисельніших популяцій *Botrychium lunaria*. У деякі роки її чисельність перевищувала 30 особин на ділянці площею 0,1 га. Як і прогнозувалося із 2023 року цей вид більше не фіксується. Ризики, які несуть інвазійні види для раритетної компоненти об'єктів ПЗФ вимагають включення заходів щодо боротьби із ними в перелік дозволених видів діяльності.

Літературні джерела:

1. Прогномус рослинності України / Д. В. Дубина та ін. Київ: Наукова думка, 2019. 784 с.
2. Хом'як І.В. Аналіз теорій поліклімаксу та моноклімаксу із позиції сучасної теорії динаміки екосистем. *Екологічні науки*. 2024. № 1(52), С. 179–183.
3. Хом'як І.В. Нове місцезнаходження *Botrychium lunaria* (Ophioglossaceae) на території Центрального Полісся. *Український ботанічний журнал*. 2014. №2. С. 206–208.
4. Хом'як І.В. Особливості антропогенного впливу на природну динаміку екосистем Українського Полісся. *Екологічні науки*. 2018. №1 (20). Т. 2. С. 69–73.
5. Чорнобров, О. Ю., Соломаха, В. А. *Robinia pseudoacacia* L.—важливий інтродукований деревний вид у захисних насадженнях лісоаграрних ландшафтів України. *Збалансоване природокористування*, 2023 (2), 69-76.